

DOESBURG, gemeente Doesburg.

Toelichting.

Het te beschermen stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening no 074) door een stippellijn omgrensde gebied.

Historische ontwikkeling.

De ligging van Doesburg aan de monding van de Oude IJssel in de Gelderse IJssel heeft de ontwikkeling van de stad gunstig beïnvloed. Van een kleine handelsnederzetting groeide Doesburg uit tot een handelsstad, die in 1447 opgenomen werd in het hanzeverbond. De oudste schriftelijke vermeldingen van Doesburg dateren uit de 1e helft van de 13de eeuw. In een oorkonde van 1232 verleent Otto II van Gelre privileges aan het oppidum Doesburg, hetgeen wil zeggen dat Doesburg toen nog geen stad in juridische zin was, maar dat het wel een verdedigbaar geheel geweest is.

De kaart van Jacob van Deventer (ca 1560), de oudst bekende plattegrond, kan dienen als uitgangspunt voor een beschouwing van de ontwikkeling van de stadsstructuur. Het op die kaart afgebeelde stratennet is volledig terug te vinden in het huidige stadsplan binnen de singels en de wallen, zoals b.v. de splitsingen van de Koepoortstraat en de Gastelaarsstraat of de Kosterstraat en de Kloosterstraat.

Van de afgebeelde muur met de zestien torens en de vier poorten zijn geen zichtbare overblijfselen bewaard gebleven. De muur heeft de stad volgens hetzelfde beloop omgeven, zoals nu de wallen en de singels het historische centrum insluiten. Daar waar nu de Koepoortstraat, de Veerpoortstraat, de Meipoortstraat en de Ooipoortstraat deze ring snijden stonden vroeger respectievelijk de Koepoort, Veerpoort, Meipoort en Ooipoort.

In de summier aangegeven bebouwing op deze kaart komt de plaats van de Martinikerk, de oude Gasthuiskerk of Lutherse kerk, het stadhuis en het groot convent (het latere Arsenaal) duidelijk overeen met de huidige situatie.

Uit een oorkonde van 1343 blijkt, dat bovengenoemde ommuring niet de eerste van Doesburg is geweest. In deze oorkonde geeft Reinoud II van Gelre de toen reeds ommuurde stad Doesburg toestemming haar grondgebied te vergroten, omdat een gedeelte van de stad door een overstroming van de IJssel verloren is gegaan. Het is aannemelijk, dat de grens van deze oude stad in het Zuiden gevormd werd door de Kloosterstraat (de Ooipoort heette vroeger Nieuwpoort).

De weinig logische structuur van de zuidelijke uitbreiding doet vermoeden, dat de Ooipoortstraat en de Meipoortstraat als reeds bestaande en gedeeltelijk al bebouwde toegangswegen opgenomen zijn in het vergrote stadsgebied.

In de 16de eeuw had Doesburg veel te lijden van het krijgsbedrijf van de Gelderse hertogen, van de Bourgondiërs en ook van de bezetting door de spanjaarden in 1566 en 1585. De fortificaties, zoals afgebeeld bij Jacob van Deventer, verkeerden daardoor in een dermate slechte staat, dat tot vernieuwing moest worden overgegaan. In 1609 worden nieuwe verdedigingswerken aangelegd, een aarden wal, met negen bastions, vier ravelijnen en twee hoornwerken, omgeven door een gracht. Op de kaart uit Blaeu's stedenatlas (1649) is te zien, dat de grondoppervlakte van de stad bij deze gelegenheid niet vergroot is.

Deze werken hebben niet lang stand gehouden. In 1672 gaf Doesburg zich binnen enkele dagen over aan de Fransen, die na een tweejarig verblijf in de stad bij hun vertrek de fortificaties afgegraven hebben en de gracht voor een groot gedeelte gedempt. Overblijfselen van deze vestinggracht zijn terug te vinden in de huidige Blekersgracht, Kempermansgracht, Looiersgracht en Hessegracht.

In 1697 wordt Menno van Coehoorn gevraagd een nieuw verdedigingssysteem voor Doesburg te ontwerpen. Hij bouwt de oude wallen niet weer op, maar legt de huidige hoge en lage linies aan, die geen of nauwelijks direct verband hebben met de oude stadskern. Toen in 1923 de vesting bij Koninklijk Besluit werd opgeheven heeft de Stichting Menno van Coehoorn de wallen voor afgraven behoed.

De beide linies zijn beschermde monumenten ex artikel 10 van de Monumentenwet.

HUIDIGE TOESTAND.

De Koepoortstraat met de Martinikerk en de naaste omgeving leveren het mooiste stadsbeeld. In deze kern van de stad liggen aan de Koepoortstraat, de Gastelaarsstraat, de Gasthuisstraat en de Roggestraat ongeveer de helft van de momenteel bijna 150 beschermde monumenten van Doesburg. Aan beide zijden van de Koepoortstraat, de hoofdader van de stad, staan voornamelijk herenhuizen, veelal brede panden bestaande uit twee woonlagen met hoofdzakelijk schilddaken. De gevels, verschillend in hoogte en breedte, voornamelijk lijstgevels, zijn in één rooilijn gerangschikt en zijn bepleisterd of uitgevoerd in baksteen. Dit nogal rustige statige straatbeeld wordt verlevendigd door de vier 16de eeuwse trapgevels van het nederrijnse type en zeker niet in het minst door de drie kolossale bomen bij de kerk en bij de afsplitsing van de Gastelaarsstraat. De gevels van de Gastelaarsstraat en de Gasthuisstraat volgen aaneengesloten de rooilijn. Het soort huizen in deze straten achter de hoofdstraat is vergelijkbaar met die van de Koepoortstraat, met dit verschil dat ze hier van meer bescheiden allure zijn.

Het beeld van de Roggestraat is in vergelijking met dat van de vorige straten het levendigst door de veel smallere panden, hetgeen een sterkere verticale geleiding tot gevolg heeft, en door de verschillende soorten topgevels.

Hoe verder men van dit kerngebied verwijderd is, des te lager zijn de huizen, zoals te zien is in de Waterstraat, de Windmolenstraat, de Ooipoortstraat en de Zandbergstraat. De meeste panden bestaan uit één bouwlaag met kap, waarvan de nokrichting dikwijls evenwijdig aan de straat loopt.

De bebouwing van de Boekholtstraat, de Meipoortstraat, de Paardenmarkt, de Veerpoortstraat en de Kosterstraat, hoewel niet van gelijke hoge monumentale waarde als die van de Koepoortstraat, geeft verschillende gave straatbeelden te zien met eenvoudige huizen van een of twee bouwlagen.

De overige beschermde monumenten buiten de eerstgenoemde kern liggen meer verspreid in het overige stads-gedeelte. Met de niet als monumenten aangewezen huizen vormen zij een dusdanige overeenkomst in schaal en materiaal-gebruik, dat de gehele stad zich nog als een gaaf geheel voordoet.

De centraal gelegen kerk met zijn herbouwde toren beheerst de nog harmonieuze eenheid van dit totaal.

Het gebied rond de Koepoortstraat en de kerk is van een zo uitzonderlijke waarde dat hier elk herstel of elke verandering met de grootste zorgvuldigheid zal moeten worden overwogen en uitgevoerd. Maar ook de rehabilitatie en vernieuwing, die in de andere gedeelten van de stadskern nodig zullen zijn, vragen een nauwkeurige voorbereiding en uitvoering om te voorkomen dat hier ontwikkelingen ontstaan, die in tegenstelling zouden zijn met de schaal en harmonie van het geheel.

Een te hoge bebouwing zou de dominerende werking van kerk en toren over dit geheel aantasten. Van groot belang voor het aspect van de stad is verder het handhaven van de bestaande rooilijnen, zoals zij nu en op de kaart van Jacob van Deventer te zien zijn. Door het gebogen verloop van deze rooilijnen zijn de gevelwanden in steeds wisselende perspectieven te zien. Een dergelijke situatie is hier met name te noemen, namelijk het beeld dat de massa van de R.K.Martinuskerk in de Kloosterstraat oplevert, gezien vanaf de Kerkstraat.

De grens van het te beschermen gebied is zodanig gekozen, dat in het kader van deze bescherming enerzijds het behoud van de resten van de vestinggracht van 1609, die visueel nog een relatie hebben met het stadsbeeld, en anderzijds het behoud van het vrije uitzicht op de Martinuskerk vanaf de IJsselbrug te waarborgen is.

In het te maken bestemmingsplan met beschermende maatregelen, die echter geen bevrozing beogen, zal tot uiting moeten komen dat de bovenbeschreven historische structuur en bebouwing zoveel mogelijk gehandhaafd blijven. Bij het ontwerpen van het plan dient, in verband met het besproken aspect, in plan en voorschriften bijzondere aandacht besteed te worden aan de volgende elementen:

- a de schaal van de bebouwing, uit te drukken in perceelbreedte, goothoogte, nokrichting en gebruik van materialen;
- b het volgen van de bestaande rooilijnen;
- c de profilering van de openbare ruimten en de in deze ruimten te gebruiken materialen en te handhaven of aan te brengen beplantingen.